

# Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi\*

- Uzm. Psikolog Danışman Melike DOĞAN\*\*
- Doç. Dr. Esra CEYHAN\*\*\*

## Özet

Bu çalışmada, genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin ve denetim odaklarının cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi, anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi değişkenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığı ve denetim odağı ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma, 815 genel lise öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algılarına ilişkin veriler "Aile Değerlendirme Ölçeği" (Bulut, 1990) ile, denetim odağı algılarına ilişkin veriler ise "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği" (Yeşilyaprak, 1988) ile toplanmıştır. Genel lise öğrencilerinin kişisel ve ailesel niteliklerine ilişkin verilerin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Verilerin analizinde t testi, tek yönlü varyans analizi, Kruskal Wallis Testi, Tukey HSD testi, Mann Whitney U testi, çoklu regresyon analizinin aşamalı seçim yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; genel lise öğrencilerinin cinsiyet, babaların eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaştığı, anne eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Genel lise öğrencilerinin cinsiyet, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre denetim odağının farklılaştığı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı belirlenmiştir. Aile işlevlerinden genel fonksiyonlar, gereken ilgiyi gösterme, iletişim ve roller işlevlerinin denetim odağını yordadığı bulunmuştur.

**Anahtar sözcükler:** Aile işlevleri, denetim odağı, genel lise öğrencisi.

## Abstract

The Study of High School Student's Family Functioning and Locus of Control

In this study, it was aimed to determine whether high school students' family functioning and locus of control is differentiated by gender, education level of parent, parental incompatibility and the relationship between locus of control and family functioning. The study performed with 815 students. The data about high school students' perception of family functioning was collected by "Family Assessment Scale" (Bulut, 1990) and data about locus of control was gathered by "Nowicki-Strickland Locus of Control Scale" (Yeşilyaprak, 1988). It was also used "Personal Information Form" for collecting personal and parental data. In data analysis, it was used t-test, one-way ANOVA, Kruskal Wallis Test, Tukey HSD Test, Mann Whitney U Test, Stepwise Regression Model. It was found that family functioning was differentiated by gender, education level of fathers and parental incompatibility but it was found that family functioning was not differentiated by education level of mother. It was determined that students' locus of control was differentiated by gender, parental incompatibility. However, education level of parents did not make any difference on students' locus of control. It was determined that general functions, affective involvement, communication and roles from family functioning features predicted statistically meaningful students' locus of control.

**Key words:** Family Functions, Locus of Control, High School Student.

(\*) Bu çalışma, Doç.Dr. Esra Ceyhan danışmanlığında Melike Doğan tarafından gerçekleştirilen "Genel lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin ve Denetim Odaklarının İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünden hazırlanmıştır. Ayrıca 17-19 Ekim 2007 tarihinde İzmir Çeşme'de düzenlenen IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

(\*\*) Eskişehir Rehberlik ve Araştırma Merkezi.

(\*\*\*) Anadolu Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi

## 1. GİRİŞ

Ergenlik, hızlı ve geniş kapsamlı değişimlerin yaşandığı bir gelişim dönemidir. Ergenlik dönemi boyunca fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişim alanlarında önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Ergenlik, kişiliğin yeniden yapılandırıldığı, çocukluktan yetişkinliğe geçilen bir dönemdir. Kişilik ve toplumsal davranış; ana babalardan, diğer aile üyelerinden, yaşlılardan ve okul yaşantısından etkilenir ve önemli değişimler içerir. Bu içsel ve dışsal değişimler oluşurken ergen; çocukluk dönemindeki yeteneklerini, becerilerini ve özdeşimlerini kimlik olarak adlandırılan yeni ve tutarlı bir çerçeve içerisinde yeniden değerlendirme ve düzenleme göreviyle karşı karşıyadır (Adams, 1995; Gander ve Gardiner, 1993).

Ergenin kimlik gelişimi sürecinde aile ve ailenin işlevleri etkili olmaktadır. Ergenin ruh sağlığını belirleyen en temel etken olan aile, çok karmaşık ilişkilerin yaşandığı sosyal bir birimdir. Yetişkin ve çocukların etkileşimi üzerine kurulu bir sistemdir. Bu sistemdeki her bir üyenin, işlevini yerine getirmemesi sistemin diğer üyelerini de etkiler. Bu durumda aileyi anlamak için anne baba ya da çocukları ayrı ayrı incelemek yeterli olamaz. Çünkü aile parçaların bir araya gelmesinden farklı bir bütündür. Ergeni tanıyıp anlayabilmek için yetiştiği aileyi ve çevreyi iyi incelemek gerekir (Onur, 1995; Yörükoğlu, 1990). Çünkü aile çocuk ve ergenler için en önemli destekleyici sistemdir. Ergenlik döneminde aile ilişkilerinin bireylerin bağımsızlık ve özerklik istekleri üzerinde büyük etkisi olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu bulunmaktadır (Heaven, 1994).

Anne babalar büyüyen ergenlerin yaşama ilişkin tutumları, değerleri, inançları, benlik duyguları ve kişisel değerleri için referans kaynakları olduğu için aile işlevleri oldukça önemlidir (Adams, 1995). Aile işlevleri, sağlıklı bir bütünlük ve beraberlik için de yerine getirilmesi gereken görevleri ifade eder (Bulut, 1993). Literatürde aile işlevleri ile ilgili farklı tanımlar ve sınıflandırmalar söz konusudur. Araştırmada ele alınan aile işlevleri, Epstein, Bishop ve

Baldwin (1983) tarafından sistem yaklaşımı üzerine temellendirilmiş olan "Mc Master Aile İşlevleri Modeli" kapsamında açıklanmıştır. Bu modelde ailenin; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar işlevleri vardır. Ailenin bu işlevleri ergenin tüm gelişim alanlarının yanı sıra kişilik gelişiminde de oldukça belirleyicidir (Bulut, 1993). Ergenlerin kendine güvenen, özdenetimli, olumlu duygulara sahip sağlıklı bireyler olarak yetişmelerinin, yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesi ile mümkün olacağı ifade edilebilir.

Genel olarak anne baba davranışlarının; çocuğun kişilik gelişimi üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, kişiliğin bir boyutu olan denetim odağının (Yeşilyaprak, 1988) gelişimindeki katkısı da yadsınmaz. Denetim odağı; kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisinin dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Rotter, 1966). Bireylerin içten ya da dıştan denetimli olması birçok faktörden etkilenmektedir. Aile ve ergen arasındaki ilişkilerin niteliği denetim odağının yönünü belirleyen faktörlerden biridir. Anne babanın çocukluk döneminde ilgi ve şefkat göstermesi, amaçlarına ulaşmada yardımcı olması ve tutarlı disiplin uygulaması ergenin içten denetimli olmasında etkili olmaktadır. Diğer yandan anne babanın aşırı koruyuculuk, fiziksel ve duygusal cezalandırma ve başarı için baskı yapma davranışları ise ergenin dıştan denetimli olmasında önemli rol oynamaktadır. Aile; bireye çocukluktan başlayarak hangi davranışının hangi sonuçları doğuracağı, hangi sonuçların kendi davranışlarından kaynaklandığı, hangi sonuçların kendi davranışları ile bağlantısız olduğu konusunda rehberlik eder (Yeşilyaprak, 1988).

Literatürde, ergenlerin aile işlevleri ve denetim odağı ile ilgili yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda aile işlevlerinin; cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, okul türü gibi demografik değişkenler

ve ailenin gelir düzeyi, öğrenim durumları ve iş durumları gibi aile özellikleri açısından incelendiği gibi, problem davranışlar, alkol ve madde kullanımı, benlik saygısı, uyum ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir. Denetim odağının ise yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, gelir düzeyi, sınıf düzeyi, okul türü, okul başarısı, anne-babaların öğrenim düzeyi gibi demografik değişkenler ve anne-baba davranışları, anne baba tutumları, anne babadan memnuniyet gibi ailesel özellikler açısından incelendiği gibi, psikolojik bozukluklar ve kişilik özellikleri ile ilişkisinin de araştırıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda cinsiyet açısından aile işlevleri algısının (Alnajjar, 1996; Bulut, 1993; Özgen, 1999; Türküm ve ark. 2003) ve denetim odağının (Argun, 1995; Aydın, 1999; Holode ve Kopa, 1988; Jensen, Olsen ve Hughes, 1990; Kumar ve Tripathi, 1986) farklılaştığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte denetim odağının cinsiyet açısından farklılık göstermediğini ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Ağır, 1994; Aksoy, 1992; Balkuvvar, 1998; Buluş, 1996; Kulas, 1996; Şar, 1997; Tan, 2000; Tapcan, 2002; Yağcı, 1999; Yeşilyaprak, 1988).

Literatürde, anne-baba eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin işlevlerinin, anne-baba eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Nazlı, 1997). Anne-baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığını gösteren araştırmaların (Buluş, 1996; Tan, 2000; Yeşilyaprak, 1988) yanı sıra; farklılaştığını gösteren araştırmalar da (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997; Tan, 2000) bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyleri açısından aile işlevlerinin farklılaştığı (Ay, 2000; Long ve ark., 1988; Nazlı, 1997; Ökte, 2001) görülmektedir. Ayrıca aile işlevleri ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Ergenlerin yaşamlarının sorumluluğunu alabilmelerinin, davranışlarını ve davranışlarının sonuç-

larını kontrol edebilecekleri inancını geliştirebilmelerinin denetim odaklarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Denetim odağı kişiliğin bir boyutu olarak ele alınmaktadır. Ailenin ergenlerin kişilik gelişimindeki önemli etkileri dikkate alınırsa; ergenlerin denetim odağının içsel yönde gelişmesinin ve sağlıklı bir kişilik oluşturmasının ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesiyle mümkün olacağı söylenebilir. Ailenin işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesi birçok faktörle ilişkilidir. Bu faktörlerin belirlenmesi ergenin denetim odağının içsel yönde gelişimi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada ergenlerin kişisel ve ailesel özellikleri açısından aile işlevleri algıları ve denetim odakları incelenmektedir. Literatürde ergenlerde aile işlevleri algısı ve denetim odağını ayrı ayrı inceleyen araştırmalar bulunurken, ergenlerde aile işlevleri algısı ile denetim odakları arasındaki ilişkiyi inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırma sonuçlarının ergenlik dönemi ile ilgili literatür bilgisine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ergenlerin denetim odağı gelişimini etkileyen aile işlevlerinin bilinmesi, alanda çalışan eğitimci, psikolojik danışman ve araştırmacılara ailelerle yapacakları çalışmalar için ışık tutabilir. Ayrıca araştırma sonuçlarının aileye yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde kaynak oluşturabileceği, aile danışması alanında hizmet verenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ergenlerin aile işlevleri ile denetim odakları arasındaki ilişki de incelenmektedir.

## 2. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI

Bu araştırmada genel lise öğrencilerinin aile işlevleri algısı ile denetim odağının cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyi açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte aile işlevleri ve denetim odağı arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin cinsiyet açısından farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir.

### 3. YÖNTEM

Araştırma, ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiş olup, yönteme ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

#### 3.1. Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında Eskişehir ilinde bulunan resmi genel liselerde öğrenim gören lise öğrencileri oluşturmaktadır. Eskişehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün 2005-2006 eğitim-öğretim yılı kayıtlarına göre Eskişehir il merkezinde 10 resmi genel lise bulunmakta, bu okullarda toplam 8794 öğrenci öğrenim görmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın örneklemini Eskişehir il merkezindeki 9 resmi liseye devam eden 8658 öğrenciden oluşmuştur. Çünkü Mehmetçik Lisesi, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında yeni açılması ve sadece 9. sınıf düzeyinde öğrenim gören az sayıda öğrenci bulunması nedeniyle örnekleme dahil edilmemiştir. Bu liselerde, öğrenim görülen alanlar dikkate alınarak her sınıf düzeyinden rasgele şubeler belirlenmiştir. Bu sınıflarda bulunan 827 öğrenciden veriler toplanmıştır. Verilerin ön incelemesi sonucunda, ölçme araçlarını yönergelere uygun yanıtlanmayan 12 öğrencinin verileri değerlendirme dışı bırakılmıştır. Sonuçta, toplam 815 genel lise öğrencisinin verileri üzerinde istatistiksel işlemler gerçekleştirilmiştir. Bu sayı, Eskişehir ilindeki resmi genel liselerde öğrenim gören öğrencilerin %9.30'unu oluşturmaktadır.

#### 3.2. Veri Toplama Araçları

##### 3.2.1. Aile Değerlendirme Ölçeği

Araştırmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi işbirliğiyle Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilen (Epstein, Bishop ve Baldwin, 1983) ve Bulut (1990) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan "Aile Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ); ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini veya getiremediğini belirleyen ve sorun alanlarını ortaya çıkarmak amacıyla oluş-

turulan bir ölçme aracıdır. Bu ölçek; ailenin yapısal ve örgütsel özelliği ile aile üyeleri arasındaki etkileşimi, sağlıklı ve sağlıklı olarak ayırt edebilecek şekilde düzenlenmiştir (Bulut, 1990). ADÖ yedi alt ölçekten oluşmaktadır: Problem Çözme (PRÇ), İletişim (İLT), Roller (ROL), Duygusal Tepki Verebilme (DTV), Gereken İlgii Gösterme (GİG), Davranış Kontrolü (DVK), Genel Fonksiyonlar (GNF). ADÖ 60 maddeden oluşmakta, 12 yaş üzerindeki tüm aile üyelerine bireysel olarak uygulanmaktadır (Bulut, 1990).

##### 3.2.2. Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği

Ölçek, pekiştirmenin içsel ya da dışsal denetimle ilgili genelleştirilmiş beklentilerini ölçmek amacıyla Nowicki ve Strickland tarafından geliştirilmiş ve 1973 yılında yayınlanmıştır. Yeşilyaprak(1988) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ölçek; akademik yeterlilik, sosyal olgunlaşma, bağımsızlık, üstesinden gelme ve kendi başına güdüleme ile ilgili davranışları tanımlayan, "Evet" veya "Hayır" türünden yanıtlamayı gerektiren, 40 sorudan oluşan bir kâğıt kalem testidir. Ölçek, ilköğretim 3. sınıftan üniversite 1.sınıf yaş düzeyine dek uygulanabilmektedir. Yüksek puanlar denetimin dışsal olduğunu (bireyin olayları kendi davranışlarından bağımsız ve dış güçlerin kontrolünde algılaması, sonucu değiştirmenin genellikle kendi elinde olmadığına inancı), düşük puanlar ise denetimin içsel olduğunu (bireyin olayları kendi davranışlarına bağlı olarak algılaması, sonuçlar üzerinde etkili olduğuna inancı) ifade eder (Yeşilyaprak, 1988; 1991).

##### 3.2.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenlerine ilişkin hazırlanan Kişisel Bilgi Formunda; öğrencilerin kişisel ve ailesel niteliklerine ilişkin cinsiyet, anne babanın eğitim düzeyi, anne ve baba arasında anlaşmazlık yaşanma sıklığı ile ilgili sorular bulunmaktadır.



### 3.3. Verilerin Toplanması

Belirlenen gün ve ders saatlerinde, gönüllü olan öğrencilere araştırmacı tarafından ölçme araçları uygulanmış, veriler toplanmıştır. Ayrıca veri toplama araçlarının nasıl yanıtlanacağı hakkında açıklama yapılmıştır. Öğrencilerin veri toplama araçlarını yanıtlamayı yaklaşık 30-35 dakikada tamamladıkları gözlenmiştir. Uygulama, 2005-2006 eğitim-öğretim yılının Aralık ayında gerçekleştirilmiştir.

### 3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada veri toplama araçları ile elde edilen bilgilerin çözülmesi, "SPSS for 10.0.0. Windows" paket programı kullanılarak bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Bağımsız değişken düzeyi iki olan değişkenlere göre, hem Aile Değerlendirme Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farklar, hem de Denetim Odağı Ölçeği puan ortalamaları arasındaki farkların önem kontrolü, bağımsız gruplara uygulanan t testi ile yapılmıştır. Bağımsız değişken düzeyi ikiden fazla olan değişkenlere ilişkin farkların önem kontrolü, varyansların homojenliği durumunda tek yönlü varyans analizi ile, varyansların homojen olmadığı durumlarda ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis Testi ile belirlenmiştir. Varyansların homojen olup olmadığı ise Levene istatistiği ile belirlenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunun önemli bulunduğu durumlarda, farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD testi yapılmıştır. Kruskal Wallis Testinin sonucunun önemli bulunduğu durumlarda ise farkın hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla, olası tüm ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca, aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığını saptamak ve bu örüntünün kızlara ve erkeklere göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla, çoklu regresyon analizinin aşamalı seçim yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2002; Kalaycı, 2005). Tüm istatistiksel çözümler için önemlilik düzeyi .05 olarak alınmış, bunun üzerindeki değerler ayrıca belirtilmiştir.

## 4. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular incelenen değişkenlere göre aşağıda sunulmuştur.

### 4.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular

Araştırmada genel lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Denetim Odağı Ölçeği'nden elde edilen puanların ortalamaları, standart sapmaları ve t değerlerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, aile işlevleri ve denetim odağı puanları ortalamaları cinsiyet açısından t testi ile karşılaştırıldığında, aile işlevlerine ilişkin boyutlardan sadece roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevleri ve denetim odağı puanlarının ortalamaları arasındaki farklar önemli bulunmuştur. Buna göre, erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinden roller (ROL) işlevi puan ortalamaları kızlara göre önemli biçimde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, erkeklerin davranış kontrolü (DVK) işlevi puan ortalamaları kızlara göre önemli biçimde daha düşüktür. Ayrıca, denetim odağı puanlarına bakıldığında ise, erkeklerin puan ortalamalarının kızlara göre önemli derecede daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre, erkeklerin kızlara göre roller (ROL) işlevini daha sağlıklı algıladıkları, davranış kontrolü (DVK) işlevini ise daha sağlıklı algıladıkları ve daha dıştan denetimli oldukları ifade edilebilir.

### 4.2. Anne Babaların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada genel lise öğrencilerinin anne babalarının eğitim düzeylerine göre aile işlevlerinin ve denetim odağı düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, ilk önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Bu analiz sonuçları, aile işlevlerinin tümü ve denetim odağı için varyansların homojen olduğunu göstermiş ve sonrasında tek

**Tablo 1. Genel Lise Öğrencilerinin Cinsiyetlerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri**

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Kız (n=523)		Erkek (n=292)		t Değeri	Önem Düzeyi
	$\bar{x}$	s	$\bar{x}$	s		
PRÇ	1.94	0.63	1.94	0.58	0.14	Önemsiz
İLT	1.93	0.58	1.96	0.50	0.80	Önemsiz
ROL	1.84	0.49	1.93	0.47	2.32	<b>Önemli p&lt;.02</b>
DTV	1.96	0.69	1.99	0.62	0.49	Önemsiz
GİG	1.99	0.50	2.00	0.49	0.18	Önemsiz
DVK	1.92	0.37	1.86	0.36	2.21	<b>Önemli p&lt;.03</b>
GNF	1.76	0.57	1.75	0.54	0.10	Önemsiz
Denetim Odağı	12.64	4.88	13.40	5.46	2.04	<b>Önemli p&lt;.04</b>

sd=813

yönlü varyans analizi yapılmıştır. Tüm aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar ve tek yönlü varyans analizi bulguları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, genel lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre, tüm aile işlevleri ve denetim odağı puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık görülmemektedir. Aynı zamanda baba eğitim düzeylerine göre, problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), gereken ilgiyi gösterme (GİG), davranış kontrolü (DVK) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevleri puan ortalamaları arasında ve denetim odağı puan ortalamaları arasında da önemli bir farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevleri puan ortalamaları arasında önemli bir farklılık bulunmuştur. Önemli bulunan bu farkların hangi grup ortalamaları arasından kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey HSD Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre, roller (ROL) işlevinde babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları ( $\bar{x}$  =1.94) ile lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları ( $\bar{x}$  =1.80) arasındaki fark önemli bulunmuştur. Duygusal tepki verebilme (DTV) işlevinde ise babaları ilkökul mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları ( $\bar{x}$  =2.06) ile lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamaları ( $\bar{x}$  =1.89) arasındaki fark önemli bulunmuştur. Buna göre, babaları lise mezunu olan öğrencilerin, roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevlerini babaları ilkökul mezunu olan öğrencilere göre daha sağlıklı algıladıkları söylenebilir.

#### 4.3. Anne-Babalar Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmada genel lise öğrencilerinin anne-babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre hem aile işlevlerinin hem de denetim odağı pu-

**Tablo 2. Genel Lise Öğrencilerinin Anne Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları ve Varyans Analizi Sonuçları**

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Eğitim Düzeyi	$\bar{x}$	F Değeri	$\bar{x}$	F Değeri
PRÇ	İlkokul	1.95	0.43 Önemsiz	2.00	1.39 Önemsiz
	Ortaokul	1.92			
	Lise	1.88			
	Yüksekokul/Üniversite	1.94			
İLT	İlkokul	1.97	1.89 Önemsiz	1.97	0.86 Önemsiz
	Ortaokul	1.89			
	Lise	1.89			
	Yüksekokul/Üniversite	1.79			
ROL	İlkokul	1.87	0.57 Önemsiz	1.94	3.34 Önemli p<.05
	Ortaokul	1.88			
	Lise	1.83			
	Yüksekokul/Üniversite	1.80			
DTV	İlkokul	1.98	0.86 Önemsiz	2.06	3.06 Önemli p<.05
	Ortaokul	1.95			
	Lise	1.90			
	Yüksekokul/Üniversite	1.85			
GİG	İlkokul	1.97	0.19 Önemsiz	2.00	0.39 Önemsiz
	Ortaokul	2.00			
	Lise	1.98			
	Yüksekokul/Üniversite	2.00			
DVK	İlkokul	1.92	2.41 Önemsiz	1.95	2.52 Önemsiz
	Ortaokul	1.88			
	Lise	1.83			
	Yüksekokul/Üniversite	1.86			
GNF	İlkokul	1.76	0.22 Önemsiz	1.79	0.91 Önemsiz
	Ortaokul	1.72			
	Lise	1.74			
	Yüksekokul/Üniversite	1.70			
Denetim Odağı	İlkokul	12.78	0.05 Önemsiz	13.05	0.19 Önemsiz
	Ortaokul	12.80			
	Lise	12.86			
	Yüksekokul/Üniversite	13.08			

**Tablo 3. Genel Lise Öğrencilerinin Babalarının Eğitim Düzeylerine Göre Aile İşlevleri Puanlarına İlişkin Tukey HSD Testi Sonuçları**

Aile İşlevleri	Babanın Eğitim Düzeyi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/Üniversite
ROL	İlkokul	-	0.07	0.14**	0.09
	Ortaokul	-	-	0.07	0.02
	Lise	-	-	-	0.05
	Yüksekokul/Üniversite	-	-	-	-
DTV	İlkokul	-	0.12	0.17*	0.14
	Ortaokul	-	-	0.06	0.02
	Lise	-	-	-	0.03
	Yüksekokul/Üniversite	-	-	-	-

\*p&lt;.05, \*\*p&lt;.01

**Tablo 4. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları**

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Anlaşmazlık Düzeyleri	N	$\bar{x}$	s	F Değeri	Önem Düzeyi
PRÇ	Hiç	352	1.78	0.57	36.60	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	2,04	0.59		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2,43	0.64		
İLT	Hiç	352	1.82	0.55	30.55	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	2.00	0.52		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.40	0.61		
ROL	Hiç	352	1.72	0.45	49.87	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	1.96	0.45		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.31	0.53		
DVK	Hiç	352	1.82	0.34	27.23	Önemli p<.0001
	Ara sıra	381	1.93	0.36		
	Sıklıkla/Her zaman	51	2.18	0.37		
Denetim Odağı	Hiç	352	12.26	5.02	5.97	Önemli p<.01
	Ara sıra	381	13.32	5.11		
	Sıklıkla/Her zaman	51	14.24	4.53		

sd=2,781



anlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Varyansların homojen olup olmadığı Levene testi ile belirlenmiştir. Homojen olan alt ölçekler için tek yönlü varyans analizi, homojen olmayan alt ölçekler için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Varyansları homojen olan aile işlevleri ölçeklerine ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve tek yönlü varyans analizine ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4'te görüldüğü üzere, genel lise öğrencilerinin anne-babaları arasındaki anlaşmazlığa göre, aile işlevlerinden problem çözme (PRÇ), ile-

tişim (İLT), roller (ROL), davranış kontrolü (DVK) işlevlerinin tümünde önemli bir farklılık görülmektedir.

Ayrıca, aile işlevlerinden duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GiG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevleri puanlarının varyanslarının homojen olmaması nedeniyle Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının önemli çıkması durumunda farkın kaynağını bulmak için ikili karşılaştırmalar Mann Whitney U Testi kullanılarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

**Tablo 5. Genel Lise Öğrencilerinin Anne-Babaları Arasındaki Anlaşmazlık Düzeylerine Göre Aile İşlevleri ve Denetim Odağı Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları, Kruskal Wallis Analizi ve İkili Karşılaştırmalar için Mann Whitney U Testi Sonuçları**

Aile İşlevleri ve Denetim Odağı	Anlaşmazlık Düzeyleri	N	Sıra Ortalaması	$\chi^2$	Önem Düzeyi	İkili Karşılaştırma Sonuçları (Mann Whitney U Testi)
DTV	Hiç	352	329.57	58.06	Önemli $p < .0001$	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	432.23			Sıklıkla- > Hiç
	Sıklıkla/Herzaman	51	530.02			Herzaman
GiG	Hiç	352	338.62	49.10	Önemli $p < .0001$	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	422.34			Sıklıkla- > Hiç
	Sıklıkla/Herzaman	51	541.45			Herzaman
GNF	Hiç	352	311.16	112.09	Önemli $p < .0001$	Arasıra > Hiç
	Ara sıra	381	437.21			Sıklıkla- > Hiç
	Sıklıkla/Herzaman	51	619.84			Herzaman

sd= 2

Tablo 5'ten görülebileceği gibi, genel lise öğrencilerinin anne babaları arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevleri açısından önemli bir farklılık ortaya çıkmıştır.

#### 4.4. Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular

Genel lise öğrencilerinin problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), roller (ROL), duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GİG), davranış kontrolü (DVK), genel fonksiyonlar (GNF) olmak üzere tüm aile işlevlerinin denetim odağı düzeylerini yordama derecesini belirlemek amacıyla aşağı-

malı regresyon analizi yapılmış, elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), iletişim (İLT) ve roller (ROL) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %25'ini açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 20'sini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi varyansın % 3'ünü, iletişim (İLT) işlevi varyansın % 1'ini, roller (ROL) işlevi varyansın % 1'ini açıklamaktadır. Problem çözme (PRÇ), duygusal tepki verebilme (DTV) ve davranış kontrolü

**Tablo 6. Genel Lise Öğrencilerinin Aile İşlevlerinin Denetim Odağı Düzeylerini Yordayıcılığına İlişkin Bulgular**

Model	B	Standart Hata B	$\beta$	t	R	R <sup>2</sup>	R <sup>2</sup> 'deki Artış	Standart Hata	F	İkili r	Kısmi r
<b>1.Sabit</b>	5.81	0.53	-	10.92***							
<b>GNF</b>	4.05	0.29	0.44	14.02***	0.44	0.20	0.20	4.58	196.49***	0.44	0.44
<b>2.Sabit</b>	3.08	0.68	-	4.56***							
<b>GNF</b>	2.92	0.34	0.32	8.72***						0.44	0.29
<b>GİG</b>	2.36	0.38	0.23	6.28***	0.48	0.23	0.03	4.50	122.60***	0.40	0.22
<b>3.Sabit</b>	2.12	0.72	-	2.94**							
<b>GNF</b>	1.85	0.44	0.20	4.16***						0.44	0.15
<b>GİG</b>	2.34	0.37	0.23	6.26***						0.40	0.22
<b>İLT</b>	1.49	0.41	0.16	3.65***	0.49	0.24	0.01	4.45	87.42***	0.40	0.11
<b>4.Sabit</b>	1.50	0.75	-	1.99*							
<b>GNF</b>	1.46	0.46	0.16	3.16**						0.44	0.11
<b>GİG</b>	2.09	0.38	0.20	5.48***						0.40	0.19
<b>İLT</b>	1.22	0.42	0.13	2.92**						0.40	0.10
<b>ROL</b>	1.23	0.45	0.12	2.73**	0.50	0.25	0.01	4.43	67.95***	0.40	0.10

sd=4, 814, \*p<.05, \*\*p<.01, \*\*\*p<.0001

(DVK) işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir.

Aynı zamanda araştırmada; kız ve erkek genel lise öğrencilerinin aile işlevlerinin denetim odağı düzeylerini yordama derecesini ayrı ayrı belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda kız ve erkek öğrencilerin denetim odağı puanları ayrı ayrı ele alınarak aşamalı regresyon analizi ile incelenmiştir. Kızlarda aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %30'unu açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 25'ini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi varyansın % 3'ünü, roller (ROL) işlevi varyansın % 2'sini ve davranış kontrolü (DVK) işlevi varyansın %1'ini açıklamaktadır. Problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir. Erkeklerde ise aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve iletişim (İLT) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu iki değişken varyansın %19'unu açıklamaktadır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 14'ünü açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. İletişim (İLT) işlevi varyansın % 5'ini açıklamaktadır. Problem çözme (PRÇ), roller (ROL), duygusal tepki verebilme (DTV), davranış kontrolü (DVK) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevlerinin ise denetim odağını yordamadığı görülmektedir.

## 5.TARTIŞMA

Araştırma bulgularına göre; genel lise öğrencilerinin cinsiyet, babaların eğitim düzeyi ve anne baba arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre aile işlevlerinin farklılaştığı, annelerin eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı görülmüştür. Genel lise

öğrencilerinin cinsiyet, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeyine göre denetim odağının farklılaştığı, anne babaların eğitim düzeyine göre ise farklılaşmadığı belirlenmiştir. Ayrıca, genel lise öğrencilerinin genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), iletişim (GİG) ve roller (ROL) işlevleri ile denetim odağı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevlerinin kız genel lise öğrencilerinin denetim odağını anlamlı olarak yordadığı, gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve iletişim (İLT) işlevlerinin ise erkek genel lise öğrencilerinin denetim odağını anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir.

Araştırmada, cinsiyet açısından problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), duygusal tepki verebilme (DTV), gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanı sıra roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevlerinin farklılaştığı bulunmuştur. Bu bulgu literatür incelendiğinde cinsiyet açısından aile işlevleri algısının farklılaştığını gösteren araştırmalar (Alnajjar, 1996; Bulut, 1993; Özgen, 1999; Türküm ve ark. 2003) ile tutarlılık göstermektedir. Roller (ROL) işlevi algısına ilişkin bulgu, erkek ergenlerin kızlara göre ailelerindeki görev ve sorumluluklarının belirgin olmadığını ve eşit dağılmadığını düşündüklerini göstermektedir. Bu durum cinsiyet rollerini yerine getirmeleri konusunda, toplumsal baskıyı daha fazla hissedenden kızların aile içi rolleri olduğu gibi kabul etmesinden kaynaklanabilir. Toplumsal baskıyı daha az hissedenden erkeklerin ise aile içi rollere daha eleştirel baktığı düşünülebilir.

Ayrıca davranış kontrolü (DVK) işlevi algısına ilişkin bulgu, erkek ergenlerin aile içinde belirgin kurallar olduğunu, bu kuralların aile üyeleri tarafından kontrol edildiğini ve aile üyelerinin bu kurallara uyduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durum erkek ergenlerin kültürümüzdeki yetiştirilme

biçimine bağlı olarak aile içinde disiplini sağlama görevini üstlenmelerinden kaynaklanabilir.

Araştırmada erkek ergenlerin kızlara göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur. Literatürde erkeklerin daha dıştan denetimli olduğu bulgusu (Argun, 1995), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Kızların daha dıştan denetimli olduğu bulguları (Aydın, 1999; Holode ve Kopa, 1988; Jensen, Olsen ve Hughes, 1990; Kumar ve Tripathi, 1986), bu araştırmanın bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir. Denetim odağının cinsiyet açısından farklılık göstermediği bulguları (Ağır, 1994; Aksoy, 1992; Balkuvvar, 1998; Buluş, 1996; Kulas, 1996; Şar, 1997; Tan, 2000; Tapcan, 2002; Yağcı, 1999; Yeşilyaprak, 1988) bu araştırmanın bulgusu ile tutarsızlık göstermektedir.

Erkek ergenlerin kızlara göre kendilerini etkileyen olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi ya da güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısında oldukları söylenebilir. Erkek ergenlerin kızlara göre daha dıştan denetimli olduğuna ilişkin araştırma bulgusunun, toplumumuzdaki erkeklerin yetiştirilme biçiminden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Aile içinde erkek çocuklarının isteklerinin daha ön planda olması ve beklentilerin daha fazla olması nedeniyle denetim odağının dışsal yönde geliştiği düşünülebilir. Kızların içsel denetimli olmaları ise yine yetiştirilme biçimleri ile açıklanabilir. Toplumumuzda, kızların bağımsız davranışları daha çok engellenmekte ve daha fazla kontrol edilmektedir. Bu durum onların engellenmeler karşısında daha yapıcı ve güçlü olmalarına, etkili problem çözme becerileri geliştirmelerine ve daha fazla kişisel sorumluluk üstlenmelerine yol açarak denetim odaklarını içsel yönde geliştirmelerine yol açmış olabilir.

Araştırmada, anne eğitim düzeyleri açısından aile işlevlerinin tümünün farklılaşmadığı bulunmuştur. Anne eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerin

işlevlerinin, anne eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğu bulgusu (Nazlı, 1997), bu araştırmanın bulgusuyla tutarlılık göstermemektedir. Aynı zamanda araştırmada, anne eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde anne eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulgusu (Buluş, 1996; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997; Tan, 2000), bu araştırmanın bulgusu ile çelişmektedir.

Anne eğitim düzeyine göre aile işlevlerinin ve ergenlerin denetim odağının farklılaşmaması, anelik rolü ile açıklanabilir. Kültürümüzde genel olarak çocuk bakımı, ev işleri gibi görevlerin kadınlara ait olduğu düşüncesinin hakim olduğu ifade edilebilir. Kadınlar eğitim almış veya çalışıyor olsa bile, toplumsal değerler çerçevesinde aile içindeki rollerinde farklılaşma olmadığı söylenebilir. Bu nedenle annelerin eğitim düzeyleri açısından ergenlerin aile işlevleri algısı ve denetim odağının farklılaşmadığı ifade edilebilir.

Araştırmada, baba eğitim düzeyleri açısından problem çözme (PRÇ), iletişim (İLT), davranış kontrolü (DVK), gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve genel fonksiyonlar (GNF) işlevlerinin farklılaşmadığı, bunun yanı sıra roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevleri açısından farklılaştığı bulunmuştur. Roller (ROL) ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevleri açısından babaları lise mezunu olan öğrenciler ile babaları ilkököl mezunu olan öğrenciler arasında farklılık bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyinin yüksek olduğu ailelerin işlevlerinin, baba eğitim düzeyi düşük olan ailelerin işlevlerine göre daha sağlıklı olduğu bulgusu (Nazlı, 1997), bu araştırmanın bulgusuyla tutarlılık göstermektedir.

Roller (ROL) işlevi ve duygusal tepki verebilme (DTV) işlevi algısına ilişkin bulgular, babaları lise

mezunu olan öğrencilerin babaları ilkökul mezunu olan öğrencilere göre; aile içinde verilen görevlerin düzenli bir şekilde yerine getirildiğini, ailede eşit bir görev dağılımı olduğunu, aile üyelerinin görev ve sorumluluklarının belirgin olduğunu, aile üyelerinin her türlü durumda duygularını birbirlerine ifade edebildiklerini düşündüklerini göstermektedir. Bu durum, toplumumuzda babanın aile içindeki rolüyle açıklanabilir. Babanın eğitim düzeyi arttıkça aile içinde kadınlara yüklenen rolleri paylaştığı, böylece rol dağılımının daha eşit ve belirgin duruma geldiği söylenebilir. Ayrıca toplumumuzda erkeklerin yetişme biçimine bağlı olarak duygularını ifade etmede daha çok zorlandıkları söylenebilir. Erkeklerin duygularını açığa vurmada eğitiminin katkı getirdiği ifade edilebilir. Bu nedenle babanın eğitim düzeyi arttıkça ergenlerin duygusal tepki verebilme işlevini daha sağlıklı algıladıkları düşünülebilir.

Araştırmada, baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığı bulunmuştur. Literatür incelendiğinde baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaşmadığına ilişkin araştırma bulguları (Buluş, 1996; Tan, 2000; Yeşilyaprak, 1988), bu araştırmanın bulgusu ile tutarlılık göstermektedir. Baba eğitim düzeyleri açısından denetim odağının farklılaştığı bulgusu (Aksoy, 1992; Argun, 1995; Balcı, 1997), bu araştırmanın bulgusu ile çelişmektedir.

Babanın eğitim düzeyi açısından ergenlerin denetim odağında farklılık bulunmaması; babanın eğitim düzeyinin artmasıyla aile içi rollerinde her ne kadar değişiklik olsa da, bunun çocukların denetim odağında fark yaratabilecek düzeyde olmamasıyla açıklanabilir. Günümüzde ekonomik ve toplumsal gelişmelere karşın, halen kadının çalışma hayatında az yer aldığı ve çoğunlukla erkeklerin ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşıladığı söylenebilir. Buna bağlı olarak babanın aile içinde çocuğun bakımı, gelişimsel ihtiyaçlarının karşılan-

ması gibi konularda yeterince sorumluluk almadığı ifade edilebilir. Bu nedenle babaların eğitim düzeyleri açısından ergenlerin denetim odağının farklılaşmadığı belirtilebilir.

Araştırmada, anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre tüm aile işlevlerinin farklılaştığı bulunmuştur. Anne babaları arasında ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre tüm aile işlevlerini daha sağlıklı algıladıkları bulunmuştur. Literatür incelendiğinde anne babalar arasındaki anlaşmazlık düzeylerine göre aile işlevlerinin farklılaştığı bulguları (Ay, 2000; Long ve ark., 1988; Nazlı, 1997; Ökte, 2001), bu araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Tüm aile işlevleri algılarına ilişkin bulgular; anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan ergenlerin, ara sıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan ergenlere göre; aile içi problemleri çözebildiklerini, aile üyeleri arasındaki iletişimin açık ve etkili olduğunu, aile üyelerinin rollerinin belirgin olduğunu, aile üyelerinin her türlü duygularını birbirlerine ifade edebildiklerini, aile üyelerinin birbirlerine yeterli düzeyde ilgi gösterdiklerini ve ailedeki kurallara uyulduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu durum; anne ve baba arasında anlaşmazlık yaşanmadığında, aile içi etkileşimin olumlu olmasıyla açıklanabilir. Anne ve baba arasında iletişim olumlu olduğunda aile içinde ortaya çıkabilecek problemleri etkili bir biçimde çözebildiği, aile içi iletişimin etkili ve açık olduğu, aile içi görev ve sorumlulukların belirginleştiği ve yerine getirildiği, aile üyelerinin duygularını açıkça ifade edebildiği, aile üyelerinin birbirlerine yeterli düzeyde ilgi gösterdiği ve ailede disiplinin sağlandığı düşünülebilir.

Araştırmada anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin, anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre daha dıştan denetimli oldukları bulunmuştur.



Anne babaları arasında arasıra ve sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşanan öğrencilerin, anne babaları arasında hiç anlaşmazlık yaşanmayan öğrencilere göre; kendilerini etkileyen olayları denetim altına alamayacakları, sonucu etkileyemeyecekleri, yaşamlarının başka kişi ya da güçlerce değiştirilip denetlendiği kanısında oldukları söylenebilir. Çünkü anne babalar arasında sıklıkla-her zaman anlaşmazlık yaşandığında; eşler arası iletişim ve aile içi etkileşimin olumsuz olduğu, sorunların çözümünün güçleştiği ifade edilebilir. Çocuk bu tür bir ortamda, bireylerin sorunlarını bireysel çabalarıyla çözemeyeceğini, kendisini olumsuz etkileyen olayları değiştiremeyeceğini, yaşamının değişmesinin başkalarına bağlı olduğunu öğreneceğinden denetim odağının dışsal yönde gelişeceği söylenebilir.

Regresyon sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), iletişim (İLT) ve roller (ROL) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %25'ini açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 20'sini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi algısının denetim odağını birinci derecede yordaması, genel fonksiyonlar işlevinin diğer altı işlevi kapsamıyla açıklanabilir. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi algısının denetim odağını yordaması; aile üyelerinin birbirleriyle yeterli düzeyde ilgilenmeleri, birbirlerinin işlerine gerekmedikçe karışmamalarıyla açıklanabilir. Bulut (1990)'a göre sağlıklı aileler birbirleriyle orta düzeyde ilgilenirken, sağlıklı aileler ise birbirleriyle az veya çok ilgilenirler. Çok ilgilenme aile üyelerinin birbirlerine bağımlı olduğu, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdikleri anlamına gelir. Her iki durumun da denetim odağının içsel yönde gelişimini olumsuz etkileyebileceği söylenebilir. İletişim (İLT) işlevi ve roller (ROL) işlevi algısının denetim odağını yordaması; aile üyeleri arasında

etkili, açık ve dolaysız bir iletişim olmasıyla, aile içi görev ve sorumlulukların belirgin ve eşit olmasıyla açıklanabilir. Bu şekilde sağlıklı olarak yerine getirilen aile işlevlerinin ergenlerin denetim odağını içsel yönde etkileyebileceği söylenebilir.

Kızlarda, aile işlevlerinden genel fonksiyonlar (GNF), gereken ilgiyi gösterme (GİG), roller (ROL) ve davranış kontrolü (DVK) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu dört değişkenin tümü varyansın %30'unu açıklamaktadır. Genel fonksiyonlar (GNF) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 25'ini açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Bu sonuç, davranış kontrolü (DVK) işlevi dışında genel örüntüyü desteklemektedir. Oysa erkeklerde aile işlevlerinden gereken ilgiyi gösterme (GİG) ve iletişim (İLT) işlevleri birlikte denetim odağını anlamlı olarak yordamakta ve bu iki değişken varyansın %19'unu açıklamaktadır. Gereken ilgiyi gösterme (GİG) işlevi, tek başına denetim odağı varyansının % 14'ünü açıklamakta olup, denetim odağının en güçlü yordayıcısıdır. Bu sonuç, genel örüntüyü kapsar nitelikte olmakla birlikte kızların ve erkeklerin sahip oldukları aile işlevleri düzeyinin denetim odağını yordayıcılığı açısından farklı örüntü içerdiğine de işaret etmektedir.

Aile işlevlerinin denetim odağını yordayıcılığının cinsiyet açısından farklılaşması toplumumuzda kız ve erkek rolleri arasında belirgin farklar olması ile açıklanabilir. Kızlarda davranış kontrolü (DVK) işlevi algısının denetim odağını yordaması, toplumumuzdaki aile yapısına göre kızların aile içi kurallara daha çok uyması, kızların davranışlarının erkeklere göre anne babaları tarafından daha çok kontrol edilmesi ile açıklanabilir. Erkeklerde iletişim (İLT) işlevi algısının denetim odağını yordaması ise, erkeklerin aile ortamında kendilerini ifade etmelerine daha çok fırsat verilmesi ile açıklanabilir. Toplumumuzda erkeklerin söylemek istediklerini doğrudan ifade etmeleri desteklenirken, kızların açık iletişimde bulunmalarının kısıtlandığı söylenebilir. Kızlarda ve erkeklerde gereken ilgiyi gös-

terme (GİG) işlevinin denetim odağını yordaması, hem kızların hem erkeklerin aile ortamında yeterli düzeyde ilgi beklentileri ile açıklanabilir.

Araştırma bulguları çerçevesinde, hem kızlar hem erkekler açısından içsel denetimin gelişmesi ve aile işlevlerinin sağlıklı olarak yerine getirilmesinde öğretmenler ve psikolojik danışmanlar önemli rol oynayabilir. Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, çeşitli teknikler yoluyla ergenlerin aile ortamı hakkında bilgi edinebilirler. Edindikleri bilgiler doğrultusunda ailelerin işlevlerini daha sağlıklı yerine getirebilmesi ve çocuklarında içsel denetimliliği geliştirebilmeleri yönünde çalışmalar yapılabilir. Babaların eğitim düzeylerinin yüksel-

mesinin, aile işlevlerinin sağlıklı olmasını olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bu nedenle öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, ergenlere yönelik hizmetlerinde baba katılımını artırıcı çalışmalar yapabilirler. Öğretmen ve psikolojik danışmanlar, aile içi anlaşmazlığın ergen gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri konusunda aileleri bilinçlendirici çalışmalar yapabilirler. Bunun yanında, bu araştırma bulgularının geliştirilmesi açısından, ergenlerin aile işlevleri algıları ile diğer kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler araştırılabilir. Ayrıca farklı okul türlerinde öğrenim gören ergenler üzerinde benzer desende araştırmalar yapılabilir. Ergenlerin algıladıkları aile işlevlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için tüm aile üyeleri üzerinde araştırmalar yapılabilir.

## KAYNAKÇA

- Adams, James F. **Ergenliği Anlamak**. (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Ağır, Meral Sert. "Normal Lise İle İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Denetim Odakları Üzerine Bir İnceleme". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Aksoy, Ayşe Cerit. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı ve Denetim Odağını Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1992.
- Alnajjar, Ahmet A. "Adolescents Perceptions Of Family Functioning In The United Arab Emirates", **Adolescence**. 31, 122: 433-442, 1996.
- Argun, Yasemin. "Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Ay, Seniha. "Birliktelikleri Devam Eden Ailelerin Yapı ve İşlevleri İle Boşanmış Ailelerin Yapı ve İşlevlerinin Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

- Aydın, Ömer. "Denetim Odakları Farklı Olan Ergenlerin Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Balcı, Süleyman. "Lise Öğrencilerinin Denetim Odağı İle Sınav Kaygısı Arasındaki İlişki". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Balkuvvar, Naz G. "Farklı Liselerin Öğrencilerinin Denetim Odağı ve Sürekli Kaygı Düzeylerinin Belirlenip Karşılaştırılması". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1998.
- Buluş, Mustafa. "Ergen Öğrencilerde Denetim Odağı – Yalnızlık Düzeyi İlişkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Bulut, Işıl. **Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı**. Ankara: Özgüneliş Matbaası, 1990.
- \_\_\_\_\_. **Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993.
- Büyüköztürk, Şener. **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. 2. Baskı. Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002.

- Epstein, N.B., L.M. Baldwin ve D.S. Bishop. "The McMaster Family Assessment Device", **Journal Of Marital And Family Therapy**. 9, 2: 171-180, 1983.
- Gander, Mary J. ve Harry W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Heaven, Patrick. **Contemporary Adolescence**. Australia, 1994.
- Holode ve Kopa. "A Study Of Psychopatic Tendencyloc And Sesamong", **Adolescent Psychological**. 75, 10: 2699, 1988.
- Jensen, L., J. Olsen, C. Hughes. "Association Of Country, Sex, Social Class And Life Cycle To Locus Of Control In Western European Countries", **Psychological Reports**. 67: 199-205, 1990.
- Kalaycı, Şeref. **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2005.
- Kulas, Henryk. "Locus Of Control In Adolescence: A Longitudinal Study", **Adolescence**. 31, 123: 721, 1996.
- Kumar, A. ve A. K. Tripathi. "Locus Of Control Of Advantaged And Disadvantaged Adolescents", **Psychological Reports**. 59: 933-934, 1986.
- Long, F. ve ET AL. "Continued High Or Reduced Interparental Conflict Following Divorce", **Journal Of Consulting And Clinical Psychology**. 56: 467-469, 1988.
- Nazlı, Serap. "Aile Fonksiyonlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.
- Onur, Bekir. **Gelişim Psikolojisi**. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Ökte, Meltem. "Ergenlerde İçer Dönüklük-Dışadönüklük Kişilik Özelliği İle Aile İşlevleri Arasındaki İlişkiler". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2001.
- Özgen, Cem. "Kız ve Erkek Lise Öğrencilerinin Kimlik Duyguları ve Aile Algıları Arasındaki İlişki". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Rotter, J. B. "Generalized Expectancies For Internal vs. External Control Of Reinforcement", **Psychological Monographs**. 80, 1-28, 1966.
- Şar, Ali Haydar. "Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Kişilik Tercihlerinin ve Denetim Odaklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Tan, Deniz. "Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri İle Denetim Odaklarının Aile Destek Düzeyleri ve Özlük Nitelikleri Açısından Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Tapçan, Kadir Tümay. "Ebeveyn Tutumları İle İlköğretim 6-7 ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odağı İlişkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Türküm, A. Sibel, Ayşe Kızıldaş, Bahriye Yemenci ve Nihal Bıyık. "Anadolu Üniversitesi Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri İle Aile İşlevleri Algıları Arasındaki İlişkilerin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2003.
- Yağcı, Fatma. "Genel Liselerde Okuyan Öğrencilerin Denetim Odağı ve Güdülenme Düzeyleri İle Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Gaziantep Örneği)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Yeşilyaprak, Binnur. "Lise Öğrencilerinin İçsel ya da Dışsal Denetim Oluşlarını Etkileyen Etmenler". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.
- \_\_\_\_\_. "Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", VI. Ulusal Psikoloji Kongresi. Ankara, 1991.
- Yörükoğlu, Atalay. **Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruh-sal Sorunlar**. 7. Baskı. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1990.